

סימן בז

סדר הדלקת נרות של יו"ט והאם יש לברך בו

"שהחיינו"

ערב חג השבועות תשס"ז

הרמ"א שקודם תדליק ואז תברך, ועל ידי כך ברכת ההדלקה "להדליק נר של שבת" משמשת גם כקבלת שבת (ואילו הייתה מברכת לפני הדלקת הנר הייתה מוכרחת להתנות שאינה מקבלת שבת בברכתה). ואת הצורך בברכה "עובר לעשיית המצווה" פותר הרמ"א ע"י כיסוי העיניים בעת הברכה (עיי"ש באריכות).

ב. האם הרמ"א סובר בן גם בהדלקת נרות של יו"ט?

בהקדמת בן ה'דרישה' לטור יו"ד כתב בשם אימו שתי הלכות הנוגעות להדלקת נרות ביו"ט. וז"ל: "הביטו נא וראו את מה שהרגישה בטעות הנשים בהדלקת הנרות ביו"ט. וטעותן בשתיים: האחד - מה שנוהגות להדליק נרות של יו"ט כמו של שבת דהיינו שמדליקין תחילה הנרות ואחר כך משימות ידיהן לפני הנרות ומברכין הברכה על הנרות, ואח"כ מסלקין ידיהן הכל כמו נרות של שבת. ומנהג זה מביא רמ"א בשו"ע (או"ח סי' רס"ג ס"ה) וכן כתב במהרי"ל. והטעם מה שמשימין את ידיהן לפני הנרות כדי שיהא הברכה עובר לעשייתה, כי פלוגתא דרבוותא היא אם קבלת השבת תלויה בהדלקת נרות לשבת אם לאו, וכמו שכתב הטור באו"ח סי' רס"ג ובסי' תרע"ט. ואע"פ שנקטינן

שאלה:

א. כיצד צריכות לנהוג בנות אשכנז בהדלקת נרות יו"ט: האם כמנהגן בשבת להדליק ולאחר מכן לברך, או שביו"ט צריכות לברך ולאחר מכן להדליק.
ב. האם בנות אשכנז צריכות לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות של יו"ט.

תשובה:

א. מנהג הרמ"א בהדלקת נר שבת

בהדלקת נרות שבת נחלקו השו"ע והרמ"א כיצד סדר ההדלקה והברכה. השו"ע (או"ח סי' רס"ג ס"ה) כתב שמברכים "להדליק נר של שבת" וכן ביו"ט "להדליק נר של יום טוב", ומייד לאחר הברכה מדליקים הנר. והרמ"א (בדעה השנייה שהביא שם) חלק וכתב: "ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה, וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנו עד לאחר הברכה. ומשימין היד לפני הנר אחר ההדלקה ומברכין ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עובר לעשייה, וכן המנהג". בתשובה בעניין הדלקת נר שבת, הארכנו בהסבר מקורו של הרמ"א, והסקנו שהרמ"א הנהיג כן, כדי שנשים תקבלנה שבת מבעו"י ע"י ההדלקה, וכדי שיהא ברור שבהדלקה קיבלה שבת הנהיג

תברך קבלה לשבת ואסורה להדליק, וא"כ ביו"ט תברך ואח"כ תדליק כ"כ בסוף ס' הדרישה" (שם) אך המג"א חולק עליה וכתב (שם) "אבל אין חכמה לאשה וכו' דלא חלקו חכמים כמ"ש ס' קנ"ח עיי"ש, וכ"כ התוס' פסחים דף ז' ע"ב".

ב' ראיות הביא המג"א כדי לסתור את דעת אשת ה'דרישה':

א. בנטילת ידיים אף שהיה ראוי לברך ואח"כ ליטול כדי שתהיה הברכה עובר לעשייתן, אין עושין כן, דמכיוון דלפעמים אין ידיו נקיות, כגון שיוצא מבית הכסא או כשקם משנתו, ואינו יכול לברך קודם הנטילה, לכן השוו את כל ברכות הנטילה, ותיקנו לברך תמיד לאחר הנטילה, משום "לא פלוג".

ב. את ברכת הטבילה מברכות הנשים רק לאחר הטבילה, כדי להשוות את סדר ברכת הטבילה בכל הטבילות (משום טבילת גר שלא יכול לברך לפני הטבילה שהרי אז עדיין אינו יהודי ואינו יכול לומר "וציוונו").

אך הגרעק"א בהגהותיו לשו"ע (שם ד"ה מג"א ס"ק י"ב) חולק על המג"א וסובר שאין לדמות ברכת נט"י וטבילה לברכת הדלקת הנר, מכיוון שבברכות אלו יש מצבים שבהם מעיקר הדין אסור למברך לברך כל זמן שלא קיים את המצווה, ואילו בברכת הדלקת הנר מעיקר הדין אין חובה לקבל שבת בעת הברכה ומותר לברך ולהתנות שאינו מקבל שבת, ורק מפני שחשש לחומרא לשיטת הבה"ג הנהיג הרמ"א לדחות את הברכה לאחר ההדלקה. א"כ כיוון שאין זה מעיקר הדין, לא שייך לומר "לא חלקו חכמים" שהרי לא חכמים

הלכתא דאין קבלת שבת היא בהדלקת נרות לשבת כ"א בתפילת ערבית שמתפללין רוב הציבור ובהתחלת החזון לומר ברכו או אפילו שלא התפלל עדיין הקהל ערבית וקדם היחיד והתפלל של שבת מבעו"י חל עליו קבלת שבת ואסור במלאכה. מ"מ כתבו כמה גדולים הגהות מיימוניות וכל בו ושבלי לקט שדוקא לבני בית אמרינן הכי. אבל להמדליק עצמו או להאשה שמדלקת הנרות לשבת היא אסורה לעשות מלאכה אחר שהדליקה דכיוון דמברכת ("להדליק נר של שבת" י.ו.) אין לך קבלה גדולה מזו, אם לא שמתנה תחילה קודם שתדליק שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזון "ברכו". גם בזה יש פלוגתא וכמו שכתב ב"י ובשו"ע ס' רס"ג (ס"י) שלא תועיל התנאי למברך עצמו. והכלל היוצא מזה, מאחר שהמדליק עצמו מקבל שבת בברכת הנרות נמצא אם היה מברך תחילה כמו שראוי להיות הברכה עובר לעשייתה אסור שוב להדליק הנרות. על כן נמשך מזה המנהג שמדליקין תחילה ומשימין ידיהן לפני הנרות ומברכים ואח"כ מסלקין ידיהן, שבזה נקרא עובר לעשייתן. התינוח בהדלקת הנרות לשבת שאחר הברכה אסור שוב בהדלקה, אבל ביו"ט שמותר להדליק הנרות ביו"ט עצמו, מוטב שנעשה ברכת הנרות כתיקונה להיות הברכה עובר לעשייתן ולהדליק הנרות של יו"ט כמו נרות של חנוכה – לברך תחילה ואח"כ להדליק הנרות בזה אחר זה".

ואכן המג"א (בס' רס"ג ס"ק י"ב) הביא את דעת אשת ה'דרישה' בהסבר הרמ"א שכתב שמברכת אחר ההדלקה "דאם

יציאתם מבית הכנסת לביתם קודם אכילה. וזה אינו נכון, התייחס בליל יו"ט של גלויות שהוא ספיקא דיומא ואסור להכין מיו"ט ראשון לשני (לכן) ראוי לעשות כן (להדליק מאוחר, לאחר צה"כ. י.ו.), אבל מה שנמשך מזה שנוהגות לדלוק גם בליל יו"ט ראשון כן, זה אינו נכון, ויותר טוב מדינא להדליק הנרות גם כן קודם תפילת ערבית ולקבל היו"ט בהדלקתן הכל כמו שעושים לכבוד שבת, שיהא הכל מוכן מיד בבואו מביהכ"ס לביתו, השולחן ערוך והנר דולק ומטה מוצעת וכמו שאיתא בפרק כל כתבי דף קי"ט ע"ב ובטור או"ח סי' רס"ב גבי שבת. גם כל מלאכה שמותר לעשות ביו"ט אם יכול לעשות אותו מלאכה מערב יו"ט אסור לעשותו לכתחילה ביו"ט וכמו שכתוב בטור או"ח סי' תצ"ה. ואחר פטירת אבי מורי ורבי ז"ל שמעתי ממנה שציוותה לזוגתי הגבירה מרת ניסל בת הגאון מוהר"ר נתן פייטל ז"ל להדליק נרותיה ביו"ט ככל הנ"ל ושמעתי ממנה הטעמים ושהרגישה בטעות הנשים. וחפשי אח"ז בפוסקים ונלע"ד שהדין דין עמה וסודה ברוך וטעמה עידית, ואמרתי להעלות על הספר בשמה ותשואת חן חן לה" (הקדמת בן ה'דרישה' שם).

אשת ה'דרישה' חילקה בין יו"ט ראשון שבו יש עניין להדליק נרות מבעו"י כדי לקבל תוספת יו"ט, ובין יו"ט שני של גלויות (או בא"י יו"ט שני של ר"ה) ששם מכיוון שאסור להכין מיו"ט אחד לחברו, אסור להדליק לפני צה"כ. האם קיים קשר בין שתי ההנהגות שהנהיגה אשת ה'דרישה' - לברך ביו"ט

תיקנו כן, ולכן מסיק המג"א כאשת ה'דרישה', דביו"ט תברך ואח"כ תדליק.

[אמנם רעק"א מוסיף ומקשה על מנהג הרמ"א בכל שבת, מדוע אינו סומך על כוונתה של האישה שלא לקבל שבת עד לאחר גמר ההדלקה, הרי בלאו הכי צריך לסמוך על כך, שהרי ברור שמותר לאישה להדליק כמה נרות ולכן ברור שקבלת השבת נעשית רק בגמר כל ההדלקות! לכן רעק"א נשאר בצ"ע על מנהג הרמ"א].

וכן ה'נודע ביהודה' בחיבורו 'דגול מרבבה' על השו"ע (שם) חלק על המג"א וחזיק את דעת אשתו של ה'דרישה' דביו"ט תברך ואח"כ תדליק. ה'דגול מרבבה' דוחה את ראיות המג"א מברכות נטילת ידיים וטבילה, וכותב שדווקא בברכות שנוסחן זהה לחלוטין שייך לומר "לא פלוג". אבל נוסח ברכות הדלקה של שבת ושל יום טוב בלאו הכי הוא שונה ("להדליק נר של שבת" ו"להדליק נר של יו"ט"), ולכן לא שייך לומר "לא פלוג" על סדר ברכתן. ראיה לדבריו מביא ה'דגול מרבבה' מברכת הדלקת נר חנוכה, שאילו דברי המג"א היו צודקים, גם שם ראוי לכאורה היה לומר "לא פלוג" ולברך רק לאחר הדלקת הנרות. ומסכם ה'דגול מרבבה' (שם): "וכן נראה לי להורות כאשת הגאון דרישה והיא אשה נשאה לבה בחכמה".

ג. זמן הדלקת נרות יו"ט

הלכה שנייה שלימדה אשת ה'דרישה' לגבי נרות יו"ט היא: "הטעות השני מה שנוהגות הנשים להדליק נרותיהן של יו"ט אחר שהתפללו הקהל ערבית ואחר

לקמן דאין צריך להתנות, משמע בדרך החיים דאפילו הכי ידליקו ויפרסו ידיהם ואח"כ יברכו, משום דלא פלוג וכדעת המג"א (והביא את דעת הגרעק"א וה'חיי אדם' החולקים על המג"א).

להלכה כתב המ"ב (סי' רס"ג ס"ק כ"ז) את ב' הדעות וסיים שהרבה אחרונים סוברים כאשת ה'דרישה', שתברך ולאחר מכן תדליק (ע"י העברה מאש לאש). וכן ערוה"ש (שם סעיף י"ג) הביא את ב' הדעות והסיק כאשת ה'דרישה'. והוסיף שהוא הדין לאיש המדליק בערב שבת (מכיוון שאינו מקבל שבת בהדלקה אלא בתפילה) יברך ולאחר מכן ידליק (וכן משמע בהגרעק"א בחידושיו וב'חיי אדם'). הובא בבה"ל שם ד"ה אחר ההדלקה.

ממסקנת המשנה ברורה וערוה"ש כאשת ה'דרישה' לגבי סדר ההדלקה, נראה שיש להסיק ולקבל את דבריה גם לגבי זמן ההדלקה - להדליק בערב יו"ט הראשון מבעו"י, וכ"כ ב'שמירת שבת כהלכתה' (ח"ב פמ"ד סעיף ב). ואף שלא מבואר כן במ"ב במפורש נראה דהא בהא תליא וכנ"ל.

ד. ברכת "שהחיינו" בהדלקת נרות ביו"ט

בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז) נשאל על אודות מנהג הנשים לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות של יו"ט - מדוע אין זה נחשב לברכה שאינה צריכה. השואל ערער על מנהגן של הנשים משני טעמים מרכזיים:

א. דין זה לא נזכר בשום פוסק (למעט 'קיצור של"ה', שלדעת השואל מקור זה

קודם ההדלקה ולהדליק דווקא מבעוד יום? האם שתי ה"טעויות" שכנגדן מחתה אשת ה'דרישה' גם הן קשורות זו לזו? נראה שהמכנה המשותף לשתייהן הוא החשש ל"לא פלוג". בשני המקרים, הנשים נהגו להשוות את דיני ההדלקה (בין שבת ליו"ט או בין יו"ט ראשון ליו"ט שני) כדי למנוע טעויות, ובשני המקרים אשת ה'דרישה' לא חששה לטעויות ודחתה את ה"לא פלוג", ואדרבה, דרשה ללמד את הנשים את סדר ההדלקה השונה בין שבת ליו"ט ואת זמן ההדלקה השונה של יו"ט ראשון ויו"ט שני. לכן נראה שהמג"א וסיעתו שלא קיבלו את הנהגת אשת ה'דרישה' לעניין סדר ההדלקה, לא יקבלו גם את הנהגתה לגבי זמן ההדלקה, מחשש לטעות הנשים.

[אמנם לגבי זמן ההדלקה ביו"ט בארץ ישראל, שאין יו"ט שני נוהג בה, ייתכן שאף הם יודו לאשת ה'דרישה' שיש לברך על הנרות מבעו"י כדי להקדים את זמן קבלת יו"ט (מדין תוספת יו"ט), מכיוון שהחשש לבלבול בין שני הימים הטובים אינו קיים. אמנם גם בזה יש לעיין שהרי סוף סוף גם בא"י יש מצב של שני ימים טובים רצופים, בראש השנה, וייתכן שכדי למנוע טעות של הדלקה מבעוד יום ביום ב' של ראש השנה, יסברו שיש לדחות את כל ההדלקות ביו"ט עד לאחר צה"כ, או לכה"פ ביום א' בראש השנה לנהוג כן, וצ"ע].

"לא פלוג" נוסף בהלכות הדלקת נרות הביא הבה"ל (בסי' רס"ג ד"ה אחר ההדלקה) וז"ל: "ואשה שמתנית שאינה מקבלת שבת בהדלקה, או איש, דקי"ל

אמנם לא נודע לי מה היה דעתו של אבי מורי הגאון החסיד ז"ל (בזה). וטוב בעיני (ללמוד זכות בכך על המנהג) לברך, אם הייתי מוצא לי סעד וסמך בדברי הפוסקים ז"ל. אבל עדיין לא ראיתי בשום אחד מספרי הפסק המפורסמים שיזכירוהו. ולכן קשה בעיני שיעשו להם הנשים מנהג לעצמן בלי יסוד מוסד. ומה"ט מעיקרא לא שבקינן להו למעבד עובדא באתרא דלא נהוג".

אמנם מצאנו ראשונים שכתבו במפורש שנשים לא תברכנה "שהחיינו" בהדלקה. ה'אור זרוע' (ח"ב סי' י"א) כתב: "ואמרינן פרק הרוואה בירושלמי המדליק נר בליל יו"ט אומר אקבו"צ להדליק נר לכבוד יו"ט ואין צריך לומר זמן". וכן כתב ה'לקט יושר' תלמיד 'תרומת הדשן' (עמ' מ"ט): "כתב ה"ר אליעזר קלוזנר ז"ל הא דכתב באו"ז ביצה אקבו"צ להדליק נר של יו"ט לא דק משום דלא אתא לאשמעינן הנוסח כלל, אלא אשמעינן דצריך לברך בנר של יו"ט, שלא תאמר הואיל ויכול להדליק לצורך ולהשתמש בנר בכל אשר ירצה אין מצווה לקבוע נר לכבוד יו"ט, ולא דמי לשבת דצריך עכ"פ לקבוע נר, קמ"ל דצריך לברך, ולכן לא דק בנוסח, ואשמעינן נמי דלא מברך זמן".

אך כאמור לעיל היעב"ץ הסיק שמי שנהגה לברך "שהחיינו" על הדלקת נרות יו"ט, אין למחות בידה, שכן מעיקר הדין ניתן לברך ביו"ט "שהחיינו" על עצם היום, ואפילו נזכר בעיצומו של יום בהיותו בשוק רשאי לברכה, כמובא בגמ' ערובין (דף מ' ע"ב) ואף אישה מחויבת בברכה זו.

אינו בר סמכא); ב. גם את ברכת "שהחיינו" על עשיית הסוכה, שהוזכרה בגמ' (סוכה דף מ"ו ע"א), אנו נוהגים שלא לברך ברכה בפני עצמה אלא לפוטרה בברכת "שהחיינו" שבקידוש, וקל וחומר לברכת "שהחיינו" זו שאין לה מקור ברוך.

היעב"ץ (שם) הסכים עקרונית עם טענותיו של השואל, אך למעשה כתב שלא למחות במנהג זה, ושאין בו משום ברכה לבטלה, ואלו דבריו: "וחיי דמר שמיום עמדי על דעתי היה ג"כ דבר תמוה בעיני ורציתי למחות באשתי, מטעם זה. ואעפ"כ לא עשיתי מעשה והנחתי לה מנהגה המוחזק בידה, כי באמת חשש לברכה לבטלה (כמו שכתב מעכ"ת) אין כאן לענ"ד, שאלמלי היא רוצה שלא לצאת יד"ח ברכת הזמן ע"י בעלה, מי ימחה בידה לברך לעצמה ברכה שהיא חייבת בה בלי ספק (דהני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה ובזכירה ובשמחת יו"ט, פשיטא דבעו ברוכי זמן נמי) ואף בלא ההדלקה יכולה לברך 'שהחיינו' מיד בכניסת יו"ט, דקיי"ל זמן אומרו אפי' בשוק (ערובין מ' ע"ב), אלא היכא דאיכא כסא סמכינן ליה עליה. מיהא לאו ברכה לבטלה היא כה"ג נמי. לפי שהיום גורם לברכת הזמן כנז'. ומשום דסמכא לה אהדלקת הנר לא גרע בהכי, ושפיר דמי, כיוון שהוא בא תחילה ובו ניכר כבוד יו"ט ושמחתו".

והוסיף היעב"ץ (שם): "על כן אמרתי לעצמי הנח להן מנהגן שהוא ירושה להן מאבותיהן ועשו כן בפני גדולי עולם ז"ל, וביחוד הא דידן דברת מרי דעובדא היא, ואי לא דחזיא לבני נשא לא עבדה (אם

"אמן" על כל ברכה ששומעים). לגבי החשש להפסק בברכה – מתרץ ה'אגרות משה' שמכיוון שאצל המקדש הברכה נצרכת ואינה הפסק, א"כ אין זה הפסק גם לגבי השומעים היוצאים יד"ח ממנו, דהם בטלים לדינו לעניין שמיעת הברכות ואמירת ה"אמן", ומה שאצלו אינו הפסק גם להם אינו הפסק. הוכחה לדבר מביא האג"מ מהמנהג שהכול עונים "אמן" על ברכת "לישב בסוכה" שבקידוש, למרות שיש מצבים שחלק מן השומעים אינם מחויבים כלל לברכה, למשל: א. אישה שיושבת מחוץ לסוכה ושומעת את בעלה מברך "לישב בסוכה"; ב. אישה מבני עדות המזרח הנוהגים שלא לברך "שהחיינו" על מ"ע שהזמן גרמן (כשו"ע); ג. גברים שנשארו ברציפות בסוכה ולא יצאו ממנה השומעים קידוש מפי מי שיצא מן הסוכה ונתחייב בברכת "לישב בסוכה". בכל המקרים הללו נהגו הכול לענות "אמן" אף שאינם מחויבים בברכה זו, ולא שמענו ערעור על מנהג זה מפי הפוסקים.

ה. האם ברכת "שהחיינו" בהדלקה הווי הפסק בין הברכה להדלקה?

דברי האג"מ מתייחסים רק לבעיית ה"הפסק" בעניית ה"אמן" שתענה האישה בעת הקידוש. אך האג"מ לא התייחס בדבריו לבעיית ה"הפסק" שנוצרת בעת הדלקת הנרות עצמם על ידי ברכת "שהחיינו", שהרי לעיל ראינו שלהלכה אנו פוסקים דביו"ט צריכות הנשים לברך קודם ההדלקה כדי שתהיה הברכה "עובר לעשייתה", כאשר ה'דרישה', וכדגמ"ר

על דברי היעב"ץ שאין בברכת האישה משום 'ברכה לבטלה' יש להקשות: הרי סוף סוף ישנה בעיה הלכתית אחרת, שהרי אישה שבירכה "שהחיינו" בהדלקת נרות יצאה ידי חובת ברכה זו, ואם כן כאשר תשמע שוב את הברכה מפי בעלה בעת הקידוש – לא תוכל לענות "אמן" על ברכתו, שהרי לדידה יש בכך משום הפסק בין ברכת הגפן לשתיית היין (אמנם לבעלה שטרם יצא ידי חובת הברכה מותר לברך, שהרי לדידו זוהי אחת מברכות הקידוש, כתקנת חז"ל, ולכן אין בכך משום הפסק).

[אמנם בפסח, בראש-השנה, ולבנות אשכנז הנוהגות כמנהג הרמ"א לברך על מצוות עשה שהזמן גרמן ברכת המצוות וברכת "שהחיינו" אף בסוכות – ניתן ליישב את המנהג ולומר שבברכת "שהחיינו" שבהדלקת הנרות תכוונה הנשים רק כנגד עיצומו של יום, ובעת עניית ה"אמן" על ברכת "שהחיינו" שבקידוש תכוונה על מצוות היום. אך בחג השבועות שאין בו מצוות נוספות, לא ניתן לומר תירוץ זה].

מתוקף מנהג הנשים לברך "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, ומכך שבכל הדורות לא מיחו בהן לא על עצם הברכה ולא על עניית ה"אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, הסיק ה'אגרות משה' (או"ח ח"ד ס' ק"א) שיש לקיים את המנהג ואף לא למנוע בעדן מלענות "אמן" לאחר מכן בעת הקידוש (שהרי חיוב גדול לענות "אמן" גם כשאין צורך לצאת יד"ח, כמובא בשו"ע סי' רט"ו ס"ב, ולא ראוי לקלקל בשל חשש זה את ההרגל הטוב לענות

מדוע לא ביקש לעקור את המנהג שהרי המנהג עצמו אינו מהווה בעיה הלכתית כלשהיא), או שכוונתו היא שיש לברך "שהחיינו" בין ברכת הדלקת הנר להדלקה עצמה.

וצריך להסביר בדעת היעב"ץ וכל האחרונים הנ"ל, שכשם שברכת "שהחיינו" שבקידוש אינה "הפסק" בין ברכת הגפן לשתיית היין, משום שכך תיקנו לאומרה ומשום כך היא נחשבת כחלק מן הקידוש, כך גם ברכת "שהחיינו" שמברכות הנשים בהדלקת הנרות נחשבת לחלק מסדר ההדלקה ולכן אינה נחשבת ל"הפסק". ואף שלא נמצא מקור לברכה זו בגמ' ובראשונים, מסתבר הדבר שברכה זו תיחשב לחלק מסדר ההדלקה, שהרי סברת אשת ה'דרישה' שביו"ט תברך ואח"כ תדליק נובעת מכך שביו"ט מותר להעביר אש ולכן עדיף שהאישה תקדים לקבל יו"ט ע"י הברכה. וכיוון שפסק השו"ע (או"ח סי' רס"ד ס"ד) דצריך להדליק הנר סמוך לקבלת שבת (ע"פ תוס' ברכות דף כ"ז ע"א ד"ה דרב צלי), וכן ביו"ט מותר להעביר אש ולכן מברכים קודם ההדלקה, יוצא שביו"ט אין היכר כ"כ לקבלת היו"ט, ובכך שהצמדנו את ברכת "שהחיינו" לברכת ההדלקה זה יצר את ההיכר שהאישה קיבלת את היו"ט כעת (שהרי "שהחיינו" שייך לעיצומו של יום). נמצא שברכת "שהחיינו" היא צורך ההדלקה ולכן אינה נחשבת להפסק. כן נראה לתרץ את היעב"ץ.

[ואולי ניתן לומר עפ"י דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל ב'מנחת שלמה' (סי' כ') דאדם שאמר בין הקידוש לשתיית היין:

והגרעק"א, וכפי שפסקו המ"ב (סי' רס"ג ס"ק כ"ז) וערוה"ש (הובא לעיל סי' רס"ג סי"ג), וא"כ כיצד הנהיגו הנשים על עצמן לברך "שהחיינו" בין ברכת ההדלקה ובין ההדלקה עצמה, כאשר מעיקר הדין ברכה זו אינה על עצם ההדלקה אלא על עיצומו של יום וניתן לברכה בכל עת? ומדוע היעב"ץ לא חש לכך?

ואמנם אילו היה היעב"ץ סובר כמג"א הנ"ל דאף ביו"ט מדליקין ולאחר מכן מברכין כבשבת, א"כ לא היה קשיא מידי, שהרי בלאו הכי האישה מדליקה קודם הברכות, וממילא אין שום בעיה לברך לאחר מכן גם "שהחיינו" על קדושת היום כדינא דגמ' (עירובין דף מ' ע"ב) שזמן אומרו אפי' בשוק. ואין כאן הפסק.

אך המעיין בסידור בית יעקב ליעב"ץ יראה דפסק כהשו"ע אף בנרות שבת ולא חש לדעת הרמ"א. ופעמיים הזכיר זאת: ב'מוסך השבת' סעיף ל"א (ח"א עמ' תקכ"ז בהוצאת אשכול) כתב "כשמדליקין אחד האיש ואחד האשה מברכין עובר לעשייתן", משמע שמברך ואח"כ מדליק, כדעת השו"ע. ושם הביא לאחר ברכת "נר של יו"ט" את ברכת "שהחיינו". וכן ב'שער המפקד' (דלת ח' חלון ד') סעיף ב' (ח"ב ע"מ ל"ז) כתב "מצוה להדליק נרות ליו"ט כמו בשבת" אלא ששם הוסיף "ואין צריך לברך 'שהחיינו'. עיין מה שכתבתי בשאלת יעב"ץ (סי' ק"ז) מיהו כי מברכי לא מחינן בידיהו. וטוב ויפה להדליק קודם שנכנסין לבית הכנסת, ואם לאו, מדליק בלילה כשנכנס לבית". מדברי היעב"ץ לא ברור האם כוונתו שיש לברך "שהחיינו" רק לאחר ההדלקה (ואז ברור

לכך נראה דהנהגות לברך "שהחיינו" בהדלקה ראוי להן לנהוג כהמג"א להדליק ולאחר מכן לברך בעצימת עיניים כבשבת, ולא מטעמיה דהמג"א (משום "לא פלוג") אלא כדי שלא ייווצר הפסק בין הברכה להדלקה ע"י ברכת "שהחיינו". ולכן לא תנהגנה כחידושה הראשון של אשת ה'דרישה' לחלק בין יו"ט לשבת בעניין סדר ברכת ההדלקה, אלא כבכול שבת.

ישנה סיבה נוספת לנהוג כהמג"א, והיא – כדי להימנע מטרחה ביום טוב. לפי אשת ה'דרישה' האישה מקדימה ומקבלת יו"ט בעת הברכה ואת הדלקת הנר היא מבצעת ביו"ט באופן המותר, ע"י העברה מאש לאש. אמנם ביו"ט ישנו דין נוסף, שכל מלאכה שיכולה להיעשות בערב החג עדיף לעשותה מבעוד יום, כדי להימנע מטרחה יתירה ביו"ט. מאידך, לפי שיטת המג"א – את הטרחה שבהדלקת הנר מבצעת האישה עוד בטרם קיבלה עליה יו"ט, ולכן עדיף לנהוג בעניין זה כדעת המג"א.

אבל לגבי המנהג השני של אשת ה'דרישה', שביו"ט ראשון יש להדליק נרות היו"ט מבעו"י ולא להמתין עד לאחר תפילת ערבית – ודאי שצריך לנהוג כמותה, כי כאמור, כל הסיבה שהנהיגו להסמיך את ברכת "שהחיינו" להדלקה הייתה כדי לתת תוקף ולהבהיר שבהדלקת הנר האישה מקבלת על עצמה יו"ט, ואם תאחר את ההדלקה עד לאחר ערבית (כביל יו"ט שני) מה הועילו חכמים בתקנתם, והרי בלאו הכי תשמע "שהחיינו" תכף בקידוש? ועוד חשש גדול יש – שמא תשכח לקבל על עצמה יו"ט

"גביל לתורא" (=הכן אוכל לשור, שבגמ' בברכות נאמר שאין זה "הפסק" כי אסור לו לאכול לפני כן) ונזכר שמכר את שורו – אעפ"כ לא הוי הפסק, דלפי טעותו לא הסיח דעתו, ואולי ה"ה דאפשר לומר הכא לגבי ברכת "שהחיינו", שאף שאליבא דאמת אין חובה להסמיכה לברכה, מכיוון שנהגו כן, ולדעת הנשים זהו חלק מסדר ההדלקה – אין בכך הפסק, וצ"ע].

ו. סיבה נוספת לפסוק בהמג"א בהדלקת נר של יו"ט

אמנם, למרות שתירצנו את דעת היעב"ץ שכתב שלא למחות ביד הנשים המברכות "שהחיינו" בין ברכת הדלקת הנר להדלקה, מכיוון שמעיקר הדין ברכת הדלקת הנר איננה קשורה לקבלת שבת (ראה תשובה אחרת שכתבנו בנושא: "ברכת הדלקת נרות שבת לאחר ההדלקה"), ששם הוכחנו דגם השו"ע וגם הרמ"א לא פסקו כהבה"ג שבהדלקת נרות מקבלים שבת מעיקר הדין, והמנהג לעשות כן מקורו ברמ"א ופוסקים נוספים מבני ספרד כהבא"ח ושו"ת שמש ומגן ועוד, שהנהיגו שהאישה תקבל שבת בברכת ההדלקה, ללא תנאי, ובכך תקיים גם מצוות תוספת שבת. והוא הדין בברכת יו"ט נהגו להסמיך את ברכת "שהחיינו" לברכה כדי שהנשים תקבלנה יו"ט ללא תנאי (שהרי ברור שאי אפשר לברכת "שהחיינו" ולהתנות שאינה מקבלת יו"ט) – נמצא שתקנתו היא קלקלתו, שהרי כדי לתקן קבלת יו"ט בזמן, יצרו בכך הפסק בין הברכה להדלקה, ויצא שכרנו בהפסדנו.

ההדלקה ולא תקבל יו"ט בזמן עלולה לחלל את היו"ט, לא חוששים לסברת "לא פלוג". אך במקום שאין חשש לתקלה, כגון "שהחיינו" צמוד להדלקה – משתמשים אנו בסברת "לא פלוג" ומצריכים אותה לברך "שהחיינו" אף ביום השני, למרות שתכף תשמע זאת בקידוש. ואף בדרך החיים' (לגאון רבי יעקב מליסא; דיני הכנסת שבת, אות ז') פסק כהמג"א וז"ל: "ומקודם תדליק ותשם ידה כנגד הנרות כדי שלא תהנה מהאור שלהם ותברך וזה מיקרי עובר לעשייתן ובין ביו"ט ובין בשבת תעשה כן ואם האיש מדליק צריך ג"כ להדליק מקודם ולשום ידיו כנגד הנרות ולברך אף שהאיש מן הסתם אינו מקבל שבת בהדלקה והיה מותר להדליק אחר הברכה ומשום דלא פלוג רבנן כמו ביו"ט".

ואין להקשות מדוע לחשוש להפסק ולפסוק כהמג"א, והרי מצינו מחלוקת ראשונים בעניין ברכת "שהחיינו" בקידוש ליל שני של ר"ה (מובא ברא"ש ר"ה פ"ד סי' י"ד) שרש"י סובר שצריך לברך "שהחיינו" אף בליל שני של ר"ה וכן הרשב"ם, אבל הגאונים כתבו שאין לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני של ר"ה וכן כתב רבינו יצחק בר יהודה, וסיים הרא"ש (שם): "וטוב שיקח פרי חדש ויניחנו לפניו בשעת הקידוש ויברך 'שהחיינו' ויהיה דעתו על הפרי החדש, ויצא ידי ספק, וכן היה אומר רבינו מאיר מרוטנברג". וכן פסק השו"ע (או"ח סי' ת"ר). ומשמע מפסיקה זו שאף אם לא צריך לברך "שהחיינו", מ"מ כשמניח פרי חדש ומברך "שהחיינו" בין ברכת קידוש

מבעו"י, ולכן ראוי להקפיד להדליק ולברך מבעו"י. וכן ראיתי בלוח א"י לגר"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל (בא' דר"ה) שכתב בשם האדר"ת זצ"ל, שביו"ט ראשון תדלקנה לפני השקיעה לקבל המועד מבעו"י, והרי זה כדברינו. והוסיף שם בסוגריים: "וכשמברכת שהחיינו לא תוכל עוד להתנות שאינה מקבלת עליה קדושת היום מבעו"י בהדלקה זו, כמבואר בעירובין דף מ' ע"א – הגרש"ז זלזניק זצ"ל". והרי זה מחזק את דברינו שה"שהחיינו" נותן תוקף לקבלת היו"ט והתוספת יו"ט, ולכן יש להקפיד להדליק מבעו"י.

אבל ביו"ט שני של גלויות (או ביום ב' דר"ה בא"י) דאסור להכין מיו"ט ראשון ליו"ט שני ולכן מדליקים נרות רק לאחר ערבית – אז לכאורה אין סיבה לאמירת "שהחיינו" בהדלקת הנר, שהרי תכף תשמע ברכה זו מפי בעלה בקידוש, ובלאו הכי אינה מקבלת יו"ט מבעו"י! וא"כ צריך לומר שהמנהג לברך "שהחיינו" גם בהדלקת הנר היא משום "לא פלוג", כדי שלא תשכח לומר ברכה זו בשאר יו"ט שבהם יש עניין להקדים את קבלת היום. ואף שבדברינו יוצא מעין סתירה, שלגבי זמן ההדלקה אנו מחלקים בין יו"ט ראשון ליו"ט שני (שביו"ט ראשון תדליק מבעו"י וביו"ט שני תדליק לאחר ערבית), ובברכת "שהחיינו" (לברך בשני הימים סמוך להדלקה) למרות שאין עניין להסמיך את הברכה להדלקה ביו"ט שני אפ"ה מברכות משום "לא פלוג" – צריך ליישב ולומר שבמקום שבגלל סברת "לא פלוג" יכולה להיווצר תקלה – לא אמרינן "לא פלוג". ולכן ביו"ט הראשון שאם תאחר את

כמו בשבת (כדעת המג"א ו'דרך חיים'), דהיינו, שמייד לאחר ההדלקה תעצומנה עיניהן ותברכנה "להדליק נר של יו"ט" ו"שהחיינו", ובכך תקיימנה דין תוספת יו"ט בהידור, ותימנענה מלהפסיק בין ברכה להדלקה ע"י ברכת "שהחיינו".

ואילו נשים מבנות אשכנז שלא נהגו בביתן לברך "שהחיינו" בהדלקת יו"ט, תברכנה "להדליק נר של יו"ט" לפני ההדלקה, ואת ההדלקה תעשנה ע"י העברה מאש לאש, כדעת אשת ה'דרישה'. ככל מקרה, בכל יו"ט מלבד יו"ט שני של גליות וביום ב' של ראש השנה, ראוי להקדים ולהדליק מבעוד יום ולא להמתין עד לאחר תפילת ערבית.

לגבי נשים שמנהגן לברך "שהחיינו" וכן מנהגן לברך ביו"ט לפני ההדלקה (כאשת ה'דרישה) – נראה לומר שאעפ"כ את ברכת "שהחיינו" תברכנה רק לאחר ההדלקה. ואולי לזה התכוון היעב"ץ בסידורו (לעיל), ולכן לא מצא לנכון לעקור המנהג במקום שכבר נהגוהו.

ה. לסיכום

א. מי שלא נהגה לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות של יו"ט, תמשיך במנהגה ולא תברך, וביו"ט תברך "להדליק נר של יו"ט" ולאחר מכן תדליק ע"י העברה מאש לאש (כאשת ה'דרישה' וכפסק הדגמ"ר).

ב. בנות אשכנז שנהגו מקדמת דנא לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות של יו"ט, יש למנהגן טעם ויסוד, כדי שתקבלנה הנשים יו"ט מבעו"י עם תוספת יו"ט ולא תיכשלנה באיסורי מלאכה (וכן נהגו חלק גדול מקהילות בני ספרד). נשים הנוהגות

לטעימה אין הברכה מפסקת. וא"כ ה"ה בענייננו שאין לחוש בברכת "שהחיינו" המפסיקה בין הברכה להדלקה.

אך אין זו קושייה, כי שם מעיקר הדין סובר הרא"ש כדעת רש"י וסיעתו שצריך לברך "שהחיינו" בליל שני של ר"ה, וכן פסק השו"ע (שם) שגם אם אין פרי חדש מצוי לפניו יברך "שהחיינו", ולרווחא דמילתא כתב השו"ע להניח פרי חדש לפניו. אבל בברכת "שהחיינו" שבין ברכת הנר להדלקה, שלא נתקנה מעיקר הדין כמו בקידוש, יש לחוש משום הפסק.

ה'משנה ברורה' בהלכות שבת (סי' רס"ג ס"ק כ"ג) פסק שביו"ט אינה צריכה לברך "שהחיינו" בהדלקה, אך נתן פתח בדבריו למנהג, וכתב שבמקום שנהגו לברך אין למחות בידן. לעומת זאת בהלכות ר"ה לגבי ברכת "שהחיינו" ביו"ט השני שפסק השו"ע שלכתחילה יניח פרי חדש או בגד חדש כתב המ"ב (סי' ת"ר ס"ק ד'): "דהוא הדין אשה בברכת הדלקה ביום שני תלבש בגד חדש או תניח פרי חדש ואז תוכל לברך 'שהחיינו'". ומשמע מדבריו שהמנהג הוא לברך "שהחיינו". וכן בלוח א"י לגרי"מ טוקצ'ינסקי זצ"ל (בא' דר"ה) כתב שהאישה בהדלקת הנרות מברכת "להדליק נר של יו"ט" ו"שהחיינו" ורק בסוגריים באותיות קטנות כתב שלא נמצא יסוד למנהג שנהגו לברך "שהחיינו", אך משמע שמקבל את המנהג.

ז. סוף דבר

נראה שבנות אשכנז שנהגו מקדמת דנא לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות יו"ט ימשיכו במנהגן, אך בסדר הברכות תנהגנה

ה. ביו"ט שני של גלויות וביום ב' דר"ה יש להדליק הנרות לאחר תפילת ערבית, והנהגות לברך "שהחיינו" בהדלקה זו תברכנה כמנהגן (וכן כתוב בלוח א"י לגר"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל). ובר"ה עדיף שתלבש בגד חדש ותכוון בברכת "שהחיינו" גם עליו (עפ"י המ"ב).

ו. גם נשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת נרות יו"ט, יכולות לענות "אמן" בברכת "שהחיינו" שבקידוש, ואין בכך בעיה של "הפסק".

ז. כל הנ"ל נאמר גם בנרות יו"ט של חג השבועות, וכפי שיבואר באריכות בתשובה לקמן בתשובה לגבי הדלקת נר יו"ט של שבועות, עיי"ש.

כן, עדיף שתדלקנה ביו"ט כהדלקתן בשבת, דהיינו שתדלקנה הנרות ותעצומנה עיניהן ותברכנה "להדליק נר של יו"ט", ולאחר מכן תברכנה "שהחיינו".

ג. בנות אשכנז שנהגו ביו"ט לברך ולאחר מכן להדליק ונהגו ג"כ לברך "שהחיינו", עדיף שתברכנה "להדליק נר של יו"ט" ותדלקנה הנרות (ע"י העברה מאש לאש), ולאחר-מכן בסמיכות תברכנה "שהחיינו". אך גם הנהגות להצמיד את ברכת "שהחיינו" לברכת ההדלקה יש להן על מי לסמוך.

ד. בכל יו"ט, מלבד יו"ט שני של גלויות (בחול"ל) ויום ב' של ר"ה, יש להקדים ולהדליק נרות יו"ט מבעו"י ולקבל את היו"ט בהדלקה.